

Thomas Graumann
& Tricia Goyer

SALVAT DE DOUĂ ORI

Din bezna urii naziste la lumina iubirii divine

Traducere de Dana Ciupe

Cuprins

Notă pentru cititori	9
Introducere	11
1. Cehoslovacia: august 1939	13
2. Scoția: august 1939	31
3. Salvat a doua oară: 1940	41
4. După cel de-al Doilea Război Mondial: 1945–1948	55
5. Pregătirea pentru a fi misionar: 1948–1953	63
6. Glasgow și Liverpool: 1954	77
7. Școala Centrală de Limbi: 1955	87
8. Mindoro: 1957	97
9. Satele din pădurea tropicală: 1959–1961	107
10. Caroline: 1961	121
11. Perspectiva unei familii: 1962–1966	127
12. Venirea copiilor: 1966–1967	139
13. Acasă: 1970–1976	151
14. Vizita în Filipine și în Australia: 1990	163
15. O scrisoare de la vărul Honza: 1990–1993	169
16. Educație pentru democrație: 1993–1994	183
17. Predarea limbii engleze: 1994–2003	191
18. Nicholas Winton și puterea binelui: 1997–2002	201
19. EXIT Tour: 2008–2009	207
20. Copiii Winton: 2014–2016	215
Epilog: 2016–2018	221
Un mesaj din partea lui Tricia Goyer	225
Un mesaj din partea lui Paul Graumann	227

Introducere

Mai mult de șase milioane de evrei au fost anihilați în mod sistematic în Holocaust. Este un număr pe care mințile noastre îl acceptă cu greu. La aproape 80 de ani după cel de-al Doilea Război Mondial, inimile ne sunt copleșite încă de groază și de întristare. Am auzit povestiri despre familii fărâmițate, despre gropi comune și despre cenușa din hornuri care plutea în aer ca zăpada. Însă atâtea vieți și povestiri individuale s-au pierdut printre paginile vremurilor!

Dintre cele șase milioane de evrei uciși în război, 1,2 milioane au fost copii – micuți ce alergau cu picioarele goale prin iarbă în lumina soarelui de vară, râdeau și se jucau în pauze la școală, se cuibăreau lângă părinți când aceștia le citeau povești. La începutul războiului, când oștile lui Hitler invadeau țară după țară, nu mulți și-ar fi putut imagina grozăvia ce avea să vină. Și cu atât mai puțin nu și-ar fi imaginat ce îi aștepta pe copii. Totuși, unii s-au gândit la aceste lucruri și au întreprins anumite acțiuni pentru a sări în ajutor.

Pentru 669 de copii, spiritul de anticipare și promptitudinea în acțiune au fost un factor de importanță hotărâtoare. Nicholas Winton – mai târziu numit Sir Nicholas Winton – un agent de bursă englez, a auzit de situația unor copii cehi prinși la graniță care aveau nevoie de resurse și de transport până în Marea Britanie. El se pregătea de o excursie la schi, însă a ales în schimb să plece la Praga, la cererea unui prieten. Odată ajuns

acolo, Nicholas a realizat că pericolul se întrevedea a fi tot mai mare. În acel moment, trupele lui Hitler ocupase deja Regiunea Sudetă, conducătorul german avându-și ochii fixați pe întreaga Cehoslovacie. Ce s-ar fi întâmplat cu copiii evrei prinși în gheara lui Hitler? Deja se auziseră zvonuri și tot felul de povești despre modul în care îi trata Hitler pe evreii din Germania și din Austria, pe care și-o anexase. Descoperind acești copii ce se aflau în mare nevoie de ajutor, Nicholas Winton a trecut la fapte. Băieți și fete ce fuseseră condamnați la moarte au avut parte de viață, de familie și, la un moment dat, unii au găsit și harul mântuitor. Astăzi există peste 5.000 de urmași ai acestor copii în lume. Aceasta este povestirea unuia dintre acei copii.

1

Cehoslovacia

August 1939

O uşoară zgâlţâială a umărului mă trezi din somn. Am căscat şi mi-am deschis ochii, conştient dintr-odată ce zi era. Credeam că va fi o zi plină de aventuri. Doar după mai mulţi ani aveam să ştiu că era ziua în care urma să fiu înşfăcat din ghearele morţii. Prima oară când, copil fiind, eram salvat.

La opt ani, urma să fiu în acea zi într-un tren ce pleca din Cehoslovacia spre Marea Britanie. M-am ridicat imediat în picioare şi am observat-o pe mama care stătea nemişcată lângă patul meu.

— Tomík, este vremea să te trezeşti.

Se aplecă apoi spre mine şi, cu degetul în dreptul buzelor, continuă:

— Şşşş, să nu faci gălăgie. Nu vrem ca *ei* să te audă.

Se referea la soldaţii nazişti ce locuiau în casa noastră. Cu cinci luni înainte, nemţii invadaseră ţara noastră. Începuseră cu ocuparea Regiunii Sudete, iar acum întreaga ţară se afla sub dominaţia germană.

Toată viaţa mă simţisem bine şi în siguranţă. În primii mei ani de viaţă eu, părinţii şi fratele meu locuiserăm cu bunica în

casa ei din Brno, unde aveam chiar și servitori. După ce mama s-a recăsătorit, ne-am mutat cu tatăl meu vitreg în Těšany, unde ei erau administratorii unei moșii scumpe. Locuiam într-un *zamek*, sau conac, și aproape toți oamenii din sat lucrau pentru părinții mei. Bucătarii făceau mâncare după indicațiile mamei, alții ajutau după cum era nevoie.

Dar acum, trecând prin camerele aproape întunecate, trebuia să las totul în urmă pentru câteva luni... sau cel puțin așa credeam eu.

Am coborât scările împreună cu mama până la ușa de la intrare, care se deschidea într-un hol larg spre curte. Am trecut pe lângă bucătărie și pe lângă sufrageria de zi cu zi. Sufrageria pentru mesele festive se afla la etaj și era conectată cu bucătăria printr-un lift. Era liniște în încăperi, nimeni prin preajmă. Trecând pe lângă camera copiilor, care era plină de jucării, m-am gândit la fratele meu mai mic, în vârstă de cinci ani, care încă dormea. Trebuia să vină și el în această călătorie, dar era bolnav. Tony avusese toată viața probleme cu ochii și era deseori bolnav. Mama îmi spusese că Tony va veni la mine cu următorul tren. Îmi plăcea ideea că fratele meu va fi și el cu mine în Anglia curând. Lui îi plăcea cel mai mult să se joace la nisip. Poate că aveau nisip și acolo unde mergeam. Ce bine ne-am fi putut distra împreună!

Fiind în mijlocul sezonului agricol, în curte erau parcate tot felul de utilaje. Mai încolo, în grajduri, erau îngrijite optzeci de vaci. Dimineața devreme se auzeau doar niște mugete slabe. În aer, se simțea mirosul de pământ proaspăt și de plante în creștere. Cu câteva luni în urmă căzuse grindină, astfel că numai ce începuseră să țâșnească frunzele verzi din pământ. Dincolo de haturi, în căsuțele aflate tot în proprietatea conacului, locuiau secerătorii – lucrătorii de la fermă împreună cu familiile lor. Eram prieten cu mulți dintre acei copii. Ce vor zice când vor vedea că nu mai vin să mă joc cu ei? Se vor întreba oare unde am

plecat? Vor fi oare invidioși pe mine, când vor afla de minunata aventură în care am plecat?

Ochii îmi trecură de cealaltă parte a curții, spre atelierul fierarului, Karel Ardyl, care era și șoferul nostru și conducea și un tractor. Bineînțeles că el nu era acolo azi, ci stătea în uniforma de șofer lângă mașina ce ne aștepta. El urma să ne ducă pe mine și pe mama la gara din Brno, unde urma să ne întâlnim cu bunica, Helen Hochberg, ca să mergem împreună cu trenul până la Praga.

M-am așezat pe bancheta din spate a mașinii, lângă mama. Ea era îmbrăcată ca de obicei într-o rochie frumoasă și purta o pălărie. Mama arăta întotdeauna bine, oriunde s-ar fi dus.

— Mergi în Anglia pentru două luni, îmi spusese mama când făcusem bagajele. Și, după ce pleacă Hitler, te vei putea întoarce acasă și vom fi iarăși împreună.

Totul trebuia însă făcut în taină. Nu era voie să afle nemții că urma să plec sau unde voi pleca.

Toate pregătirile de săptămâna trecută conduseseră spre acest moment. O croitoreasă venise câteva zile la noi ca să îmi facă haine noi. Ea venea în fiecare an să ne facă haine, dar de această dată, a fost diferit. Lucrase aproape în continuu ca să termine totul pentru călătoria mea.

Chiar ieri fusesem să îmi iau rămas bun de la tatăl meu natural. Șoferul nostru, Karel, m-a dus până la Brno, a parcat mașina și m-a dus într-o plimbare lungă până la atelierul de pantofi al tatălui meu. De când divorțaseră părinții mei și mama se căsătorise cu al doilea soț, Julius Hochberg, nu aveam voie să luăm legătura cu tata. În fiecare an, el îmi făcea o pereche de bocanci cu numele firmei lui în spate, care era tăiat fără excepție înainte de a ajunge cadoul sub bradul de Crăciun. De data aceasta însă, am petrecut o zi întreagă cu tata la atelierul său fără să pomenim ceva despre motivul pentru care mă aflam acolo.

Atelierul său era plin de soldați germani. Mișunau peste tot prin încăpere, vorbind unii cu alții și așteptându-și rândul

pentru a fi serviți. Eram și încântat, și îngrozit de prezența lor. Erau străini și periculoși și, din cauza ocupației lor, totul se schimbă în atelier, în satul nostru și chiar și acasă la noi.

În atelier, statuia președintelui Masaryk era acoperită pentru a nu-i ofensa pe bărbații în uniformă. Ei cumpărau bocanci deoarece încălțăminte confecționată de tatăl meu li se potrivea mai bine și era mult mai confortabilă decât cea care le fusese dată din partea armatei germane. Pe atunci, soldații nu știau că tatăl meu era evreu. Mă îndoiesc că i-ar fi făcut asemenea vânzare dacă ar fi bănuțit.

Când tata a închis în sfârșit magazinul, m-a luat cu el la cină. Ni s-a alăturat și unchiul, căci tata stătea cu familia lui în acea perioadă. Când ne-am luat rămas bun, am văzut cum fața i s-a umplut de întristare.

Călătoria cu trenul de la Brno până la Praga a părut interminabilă și, când ne-am apropiat de gara Wilson, prezența naziștilor în Praga ne-a fost evidentă. Am coborât din tren și am mers cu o mână în mâna mamei și cu una în a bunicii, cu ochii larg deschiși.

Soldații germani mișunau peste tot pe motociclete. Camioanele Wehrmacht (germane) umpleau străzile. Mergând pe Strada Nerudova spre Castelul din Praga, am observat că panorurile frumoase ce împodobiseră strada erau înlocuite cu steaguri naziste. Am aruncat o privire spre fortăreața de pe deal, gândindu-mă că rămăsese în picioare vreme de vreo mie de ani, dar acum era sub conducere germană. În locul gărzilor cehe, cu uniforme elegante albastre, în jurul porților ei mășăluiau soldați germani în uniforme maro.

Din curtea castelului, puteam vedea Praga împreună cu mama și bunica. Odată, acest frumos oraș fusese centrul Imperiului Austro-Ungar. De copil, nu luasem seama la cupolele împodobite, la turnurile înalte construite în stil baroc, cu turle ascuțite. Îmi erau prea familiare, necunoscând până în acel moment vreo altă lume. Doar după mai mulți ani, după ce țara

mea de origine era doar o amintire îndepărtată, mi-am amintit cu mândrie de locurile frumoase ale copilăriei mele.

După ce am vizitat castelul, ne-am plimbat puțin pe străzile pietruite până la Podul Carol – cel mai faimos pod din țara noastră – mărginit de statui de piatră ce reprezintă anumiți sfinți catolici. Învățasem rugăciuni catolice la școală, dar în vremea respectivă acestea nu reprezentau pentru mine mai mult de niște cuvinte pe care le memorasem la fel ca formulele matematice sau datele istorice.

Am trecut podul de piatră pe care se aflau o mulțime de oameni, uitându-ne cum treceau automobile germane importante pe lângă căruțele trase de animale sau pe lângă autobuzele orașului. Pietonii umpleau orice loc liber. Râul Vltava curgea liniștit pe sub pod, niște păsări albe, rațe și lebede, plutind agale pe suprafața lui. Cerul era de un albastru splendid și nu părea să existe niciun motiv de îngrijorare. Mai degrabă eram plin de încântare și nerăbdare.

Afară era călduț și bătea soarele, iar această zi era una foarte diferită de cea în care naziștii au preluat controlul deplin al Cehoslovaciei. Pe 15 martie 1939, cu mai puțin de cinci luni în urmă, pământul era acoperit cu un strat gros de zăpadă. Un vânt aspru bătea tare în geamul camerei mele, iar cenușiul cerului se întindea cât puteai cuprinde cu ochii. Vremea mohorâtă se potrivea perfect cu mâhnirea ce se lăsa peste țară.

Din clipa în care mă trezisem în acea zi, mama și tatăl meu vitreg stătuseră cu fețele posomorâte lângă radio. Se întâmplase: nemții preluaseră controlul deplin asupra țării. Nu înțelegeam toate lucrurile despre care vorbiseră ei, dar îmi aminteam avertismentele din partea rudeniilor din Austria care ne îndemnaseră să plecăm din țară cât se putuse. A fost un avertisment neluat în seamă. Fiind niște evrei nepracticanți, ne simțeam foarte „cehi” (deși deseori vorbeam germană), iar tatăl meu vitreg considera că era important să nu ne părăsim țara în vremuri atât de dificile.

Dârzenia din privirea tatălui meu se transformase în frică în momentul ocupării țării. Știrile de la radio raportau cum tunurile lui Hitler treceau prin Piața Wenceslas din Praga, Hitler însuși având o intrare triumfală când a pășit în curtea castelului, ocupându-l.

Totuși, în Těšany, noi avuseserăm naziști și până atunci, când Regiunea Sudetă fusese predată Germaniei. Această parte a Cehoslovaciei găzduia trei milioane de germani sudeți, iar cehii ce locuiau în regiune nu avuseseră cum să se împotrivească. Pe 1 octombrie 1938, armata nazistă a trecut granița, preluând controlul întregii regiuni.

În ziua următoare, în satul nostru au venit tancurile germane. Eu și prietenul meu simțisem și groază, și încântare, când am văzut primul tanc, însă curând nemții au bătut la ușa familiei mele. Apoi au venit soldații, care au umplut toată casa. Temându-ne să nu ne vadă, eu și Tony păstram distanța, deși deseori îi ascultam vorbind nemțește căci, spre deosebire de multe familii cehe, a noastră vorbea limba germană acasă și limba cehă în afara casei, familia noastră fiind de origine din Viena.

Și acum, trecând pe străzile din Praga, ascultam ceea ce vorbeau soldații. „Halt!”, strigau ei când opreau pietonii, storcându-i de informații, verificându-le actele și „Heil Hitler!” când treceau pe lângă alți soldați sau cetățeni ce susțineau cauza nazistă.

Mi-am plecat capul, agățându-mă cu mai multă putere de mâinile mamei și ale bunicii și am continuat drumul. Cel mai important lucru pentru un evreu era să nu atragă atenția asupra sa, să nu fie văzut și să nu fie auzit.

Am mers apoi în Piața Orașului Vechi și am așteptat ca ceasul să bată ora exactă și „ucenicii” să iasă din mecanismul lui și să meargă câte doi în jurul cadranelor ceasului. Acest ceas măsurase sute de ani timpul, dar își va aduce aminte oare de

acest moment la fel ca mine? Pentru ceas, aceasta era doar o zi ca oricare alta; pentru mine însă, nu.

Într-o latură a ceasului, un schelet, care îl reprezenta pe îngerul morții, sună din clopoțel și ucenicii se întoarseră înauntru. Era oare clinchetul acesta un avertisment pentru toți evreii din țara mea? Oare începuse deja numărătoarea inversă pentru sute de mii de bărbați, femei și copii ce vor fi șterși de pe fața pământului în cursul următorilor cinci ani?

După-masă, ne-am cazat la un hotel, căci mama a vrut să dorm puțin de amiază, dar eu eram prea încântat ca să pot dormi. Seara, mama și bunica m-au dus la gara Wilson. Pe platformă se afla o masă mare. O femeie cu privire amabilă mi-a dat actele de călătorie și o etichetă mare, cu numărul 652. Acest număr mi-a fost atârnat în jurul gâtului și mi s-a spus să îl țin așa pe parcursul călătoriei.

Când mi-am văzut numele pe documentele de călătorie – Thomas Hochberg – m-am supărat. Nu folosisem niciodată numele Hochberg. Julius Hochberg, tatăl meu vitreg, nu mă adoptase cu acte legale. Folosind un creion roșu, mi-au schimbat numele pentru a corespunde cu cel de pe certificatul de naștere – „Thomas Herman Graumann”. O mulțime de copii umpleau platforma, majoritatea părând la fel de încântați ca mine. Toată lumea plecase de curând de acasă, iar acum venise și rândul meu. Verișorii mei plecaseră în Australia, unchiul Beda era la Londra, cu guvernul ceh. Eu auzisem de cowboy și de indieni și, cumva, mă așteptam să întâlnesc asemenea personaje acolo unde mă duceam.

Va fi ca atunci când am fost în vizită la verișorii Petr și Ivan sau la bunicul Hochberg în satul de lângă Kromeriz; sau ca atunci când am vizitat-o pe dădaca noastră în Slovacia, în înalții Munți Tatra. După ce stăteam câteva zile, mereu mă întorceam acasă.

Totuși, văzând soldații germani lângă tren, mama și bunica stăteau la distanță. Se citea clar teama pe fețele lor.

Când ne pregăteam să ne despărțim, mama s-a aplecat și m-a privit în ochi.

— Du-te și învață engleza, mi-a spus ea. Dacă vei ști engleza când vei fi mare, poate că vei putea fi un reprezentant al firmei de încălțăminte a tatălui tău în Londra.

Am aprobat din cap. Mi s-a părut un plan bun.

Apoi, a adăugat, zâmbind:

— În două-trei luni, Hitler nu va mai fi aici și te vei putea întoarce acasă.

Înainte să urc în tren, mi-am luat la revedere de la mama și de la bunica cu câte un pupic. Apoi, m-am urcat repede în tren, cărându-mi cele două valize cu haine noi și rucsacul plin cu mâncare pentru drum. Nu îmi amintesc să fi văzut lacrimi pe fața mamei, dar sunt sigur că nu au întârziat să apară, curgând șiroaie pe obraji ei odată ce trenul a pornit din loc.

Trenul trecu prin Germania și prin Olanda și era întuneric când am ajuns la capătul liniei, în Hook of Holland. Acolo, a trebuit să coborâm și să ne imbarcăm într-un feribot. De cealaltă parte, am fost conduși într-un depozit imens. Aici, toți copiii aveau să fie împărțiți în grupuri și trimiși la diverse familii ce promisese să aibă grijă de ei.

Luând prima gură de aer englezesc, eram total inconștient de faptul că, ziua anterioară, în gara din Praga, fusese ultima dată când îmi văzusem familia. Și că avea să treacă un sfert de veac până aveam să pun din nou piciorul pe pământ ceh.

Chiar și acum, la 88 de ani, mă lupt să-mi amintesc chipul mamei și să zăresc în ochii ei dragostea ce a făcut-o să mă trimită de acasă în brațele unor străini, în speranța de a mă scăpa din ghearele lui Hitler. Și mai cred că mama a avut speranța de a mă trimite și în brațele unui Tată Ceresc iubitor – care să îmi poarte de grijă și să mă călăuzească atunci când ea nu mai avea cum face lucrul acesta.
